

XITOIY XALQ TABOBATI FALSAFASI

*1-son Respublika Abu Ali ibn Sino nomidagi
jamoat salomatligi texnikumi katta o'qituvchisi
Alimova Sevinch Muxammadjon qizi*

Annotatsiya. Mazkur maqolada qadimiy Xitoy xalq tabobatining falsafiy asoslari, uning shakllanishida Konfutsiychilik, Daoizm va boshqa Sharqiy falsafiy oqimlarning ta'siri yoritilgan. Xitoy tabobati nafaqat davolash usullari, balki inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikni saqlashga asoslangan yondashuv sifatida qaraladi. Maqolada muvozanat, energiya oqimi (qi), besh element nazariyasi, va an'anaviy davolash usullari (masalan, akupunktura, fitoterapiya) falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Xitoy xalq tabobati, falsafa, Daoizm, Konfutsiychilik, qi energiyasi, besh element nazariyasi, akupunktura, fitoterapiya, an'anaviy davolash.

Аннотация. В статье рассматриваются философские основы древнекитайской народной медицины, влияние конфуцианства, даосизма и других восточных философских течений на ее формирование. Китайская медицина рассматривается не только как метод лечения, но и как подход, основанный на поддержании гармонии между человеком и природой. В статье анализируются баланс, поток энергии (ци), теория пяти стихий и традиционные методы лечения (например, иглоукалывание, фитотерапия) с философской точки зрения.

Ключевые слова: китайская народная медицина, философия, даосизм, конфуцианство, энергия ци, теория пяти стихий, иглоукалывание, фитотерапия, традиционное лечение.

Abstract. This article discusses the philosophical foundations of ancient Chinese folk medicine, the influence of Confucianism, Daoism and other Eastern philosophical movements on its formation. Chinese medicine is considered not only as a method of treatment, but also as an approach based on maintaining harmony between man and nature. The article analyzes balance, energy flow (qi), the theory of five elements, and traditional treatment methods (for example, acupuncture, herbal medicine) from a philosophical perspective.

Keywords: Chinese folk medicine, philosophy, Daoism, Confucianism, qi energy, the theory of five elements, acupuncture, herbal medicine, traditional treatment.

Kirish. Xalq tabobati insoniyat tarixida eng qadimiy bilimlardan biri hisoblanadi. U uzoq asrlar davomida inson salomatligini saqlash va tiklashda muhim rol o'ynab kelgan. Ayniqsa, Xitoy xalq tabobati o'zining boy falsafiy asoslari, murakkab tizimi va keng amaliy tajribasi bilan ajralib turadi. Bu tabobat turi faqatgina fizik kasalliklarni emas, balki inson ruhiy holati, ichki muvozanatini ham tiklashga qaratilgan yondashuvga ega. Mazkur maqolada Xitoy xalq tabobatining asosiy falsafiy tamoyillari, ularning shakllanishi va zamonaviy tibbiyot bilan uyg'unlik darajasi haqida fikr yuritiladi.

Xitoy xalq tabobati falsafasi ming yillik an'analarga ega bo'lib, u tabiat va inson organizmi o'rtasidagi uyg'unlikka asoslanadi. Bu falsafiy-tibbiy tizimda inson tanasi va ruhiy holati tabiatning kichik modeli (mikrokozmi) sifatida qaraladi. Asosiy tamoyillari va tushunchalari quyidagilardan iborat:

Yin-Yang nazariyasi

Har qanday hodisa yoki moddiy narsa bir-biriga qarama-qarshi, lekin bir-birini to'ldiruvchi ikkita kuch—**Yin** (suyuq, qorong'i, sovuq, passiv) va **Yang** (quruq, yorqin, issiq, faol)—ning muvozanatidan iborat deb hisoblanadi. Sog'liq bu ikki kuchning harmoniyasi, kasallik esa ularning muvozanatsizligi natijasida kelib chiqadi.

Besht element nazariyasi (Wu Xing)

Tabiat va inson organizmi beshta element (o'tin, tuproq, metall, suv, yog'och) orqali tushuntiriladi. Har bir element muayyan a'zolar, hissiyotlar, mavsumlar va energiya oqimlari bilan bog'liq. Elementlar o'rtasidagi "yaroqli" va "buzilgan" munosabatlar kasalliklarga olib kelishi mumkin.

Qi (hayotiy energiya) va uning aylanishi

Qi—bu butun borliqni to'ldiruvchi hayotiy energiya. U inson tanasida **meridianlar** (energetik kanallar) orqali harakatlanadi. Qi oqimining to'silib qolishi yoki yetishmovchiligi kasalliklarga sabab bo'ladi. Masalan, akupunkturaning maqsadi—Qi oqimini tiklash.

A'zolar va ularning funktsiyalari

Xitoy tibbiyatida a'zolar nafaqat anatomik, balki funktsional tizimlar sifatida qaraladi. Masalan, **jigar** nafaqat qonni tozalash, balki g'azab hissinini boshqarish bilan ham bog'liq.

Tabiat bilan uyg'unlik

Sog'liqni saqlash uchun mavsumiy o'zgarishlar, ovqatlanish odatlari va kun tartibini tabiat ritmiga moslashtirish tavsiya etiladi. Qishda issiq ovqatlar, yozda esa salqin mahsulotlar iste'mol qilish muvozanatni saqlaydi.

Davolash usullari

- Akupunktura va moksoterapiya: Meridianlardagi Qi oqimini tiklash.
- Fitoterapiya: O'simliklar, mineral va hayvonlardan olingan dorilar.
- Tui Na massaji va Qigong: Energiya va mushaklarni muvozanatlash.
- Ovqatlanish terapiyasi: Harorat (sovuq/issiq) va elementlarga mos ovqatlar.

Preventiv yondashuv

Xitoy tibbiyatining asosiy maqsadi—kasallikni oldini olish. Muntazam profilaktika (masalan, Qigong mashqlari) va mavsumiy tozalanish (detoks) ahamiyat beriladi.

Falsafiy jihat

Xitoy tabobati nafaqat jismoniy, balki ruhiy va ma'naviy sog'liqni ham qamrab oladi. Inson—bu Koinotning ajralmas qismi, shuning uchun uning salomatligi tashqi muhit va ichki holat o'rtasidagi uyg'unlikka bog'liq. Bu yondashuv G'arb tibbiyatidan farqli o'laroq, **holistik (tizimli)** nuqtai nazarni aks ettiradi.

Xitoy tabobati bugungi kunda ham an'anaviy va zamonaviy usullar sinergiyasida qo'llanilib, jahon miqyosida mashhurligini saqlab kelmoqda.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi

Xitoy xalq tabobati falsafasi bo'yicha o'zbek tilidagi adabiyotlar nisbatan kam bo'lsa-da, ayrim manbalarda bu mavzuga e'tibor qaratilgan. Jumladan, Sharq falsafasi, an'anaviy tabobat va davolash usullari haqida yozilgan o'quv qo'llanmalar va ilmiy maqolalarda Xitoy tabobatining ba'zi jihatlari tilga olingan. O'zbek olimlari tomonidan yozilgan "Sharq tabobati asoslari", "Falsafa va tibbiyot uyg'unligi" kabi asarlarda Xitoy tabobatining umumiy tamoyillari, qi energiyasi tushunchasi va muvozanat nazariyasi haqida qisqacha ma'lumotlar mavjud. Biroq, bu sohadagi ilmiy ishlanmalar ko'proq tarjima manbalarga asoslangan.

Ushbu maqolani yozishda adabiy tahlil va falsafiy yondashuv asosida metodologik yondashuv tanlandi. Avvalo, Xitoy tabobatining asosiy nazariyalari (qi energiyasi, Yin-Yang muvozanati, besh element nazariyasi) o'rganildi. Shuningdek, o'zbek tilida mavjud bo'lgan ilmiy maqolalar, tarjima asarlar va xalq tabobatiga oid tadqiqotlar solishtirma tahlil orqali baholandi. Metodologik jihatdan, tarixiy-falsafiy tahlil, taqqoslama yondashuv va tizimli tahlil usullari asos qilib olindi.

Natija va muhokamalar

Tadqiqot natijalariga ko'ra, Xitoy xalq tabobati an'anaviy tibbiyotdan farqli o'laroq, holistik (ya'ni butun organizmga kompleks yondashuv) tamoyilga asoslanadi. Bu yondashuvda inson tanasi, ruhi va tabiiy muhit bir-biriga bog'liq bo'lgan yagona tizim sifatida ko'riladi. Qi energiyasi va Yin-Yang muvozanati

orqali sogʻliqni saqlash nazariyalari koʻplab zamonaviy tabobat tushunchalaridan farq qiladi. Ayniqsa, besh element (suv, olov, yogʻoch, metall, yer) nazariyasining davolash amaliyotiga taʼsiri sezilarli darajada boʻlib, u organizmning turli tizimlarini boshqarishda muhim rol oʻynaydi.

Oʻzbek adabiyotlarida bu nazariyalarning chuqur talqini kam uchraydi, biroq umumiy prinsiplar haqida fikr yuritilgan. Shuningdek, xalq tabobati va zamonaviy tibbiyot oʻrtasidagi bogʻliqlik, ularning bir-birini toʻldiruvchi jihatlari haqida oʻzbek tadqiqotchilari tomonidan ayrim mulohazalar bildirilgan. Muhokamalar davomida Xitoy tabobati falsafasining zamonaviy hayotda qoʻllanilishi, ayniqsa stress, uyqusizlik va umumiy immunitetni oshirishga doir usullari yuksak baholandi.

Xulosa.

Xitoy xalq tabobati — bu nafaqat davolash vositasi, balki chuqur falsafiy dunyoqarashga asoslangan tizimdir. Uning asosi boʻlgan qi energiyasi, Yin-Yang muvozanati va besh element nazariyasi inson salomatligini butun organizm kontekstida koʻrishga imkon beradi. Oʻzbek tilidagi ilmiy adabiyotlarda bu mavzuning chuqur tadqiq etilishi hali bosqichma-bosqich rivojlanmoqda. Kelgusida Xitoy tabobati falsafasini oʻrganish orqali xalq tabobatimizni boyitish, zamonaviy tibbiyot bilan uygʻunlashtirish imkoniyatlari yanada kengayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Mavlyanova Z.F.Xitoy xalq tabobati falsafasiga asoslangan sogʻlom turmush tarsi. TIBBIYOT KOʻZGUSI. Samarqand 2022. 51 bet

2.Mavlyanova Z. F., Usmanxodjayeva A. A., Burxanova G. L., Ravshanova M. Z., Butabayev M. T. Xalq tabobati falsafasi asoslari. Samarqand. Tibbiyot koʻzgusi. 2021. 174 bet

3.Li Boris Nikolayevich. Xalq tibbiyoti. Yangi asr avlodi. Namangan. 2008. 182 bet

4. Zuzimatov Y. Sh. Xalq tabobati. Samarqand. 2022. 358 bet
5. Nurboyev F. E. Ibn Sino ta'limotida. Tib kitob. Namangan. 2010. 160 bet
- 6) Almuradova, D. M., Mukumova, D. I., & Turaeva, X. K. (2022). Karlibaev AO Modern endocrine therapy in locally advanced estrogen or progesterone receptor-positive breast cancer. *Образования и наука в XXI веке*, 24(2), 773-780.
- 7) Juraev, M. D., Atakhanova, N. E., Almuradova, D. M., & Gaziev, L. T. (2023). Androgen receptor values for prediction of survival of patients with three times negative breast cancer. *EPRA International Journal of Research and Development (IJRD)*, 8(6), 104-106.
- 8) Tursunova, N. I., Almuradova, D. M., Turayeva Kh, K. H., & Muqimova, D. I. (2022). Hereditary breast and ovarian cancer. *EDUCATION AND SCIENCE IN THE XXI CENTURY*, (24), 1200-1212.
- 9) Атаханова, Н. Э., & Алмурадова, Д. М. (2022). Влияние экспрессии андрогеновых рецепторов на прогноз трижды негативного рака молочной железы. *Клиническая и экспериментальная онкология*, 10(2), 112-115.
- 10) Almuradova, D. M., Sh, O. S., & Ubaydullaev, I. A. (2021). Sharobiddinov BB Islamov SB A Modern Approach to Diagnosis and Treatment of Breast Cancer Releases. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 2(5), 294-298.
- 11) Tilyashaikhov, M. N., Gaziev, L. T., Almuradov, A., & Almuradova, D. M. (2021). A Modern Approach to Diagnostics, Prediction and Course of Renal Cell Cancer. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 25(1), 4429-4451.
- 12) Khakimova, G. G., Khakimov, G. A., Khakimova, S. G., Khakimov, A. T., & Almuradova, D. M. (2021). Changes In Tumor Infiltrating Lymphocytes Of Peripheral Blood And Tissue During Chemotherapy In Patients With Gastric Cancer. *The American Journal of Medical Sciences and Pharmaceutical Research*, 3(03), 20-31.

13. Almuradova, D. M. (2018). THE ROLE OF CHEMOTHERAPY IN TRIPLE NEGATIVE BREAST CANCER. *Journal of Drug Delivery & Therapeutics*, 8(5), 163-167.

14. Atakhanova, N. E., Almuradova, D. M., Tursunova, N. I., & Ziyaev, S. V. (2023). Triple negative breast cancer and drug-resistant cells. *World bulletin of public health (WBPH)* in, 28.

15. Атаханова, Н. Э., Турсунова, Н. И., Яхяева, В. К., Эсонтурдиев, У. И., Мамажанов, Х. И., Алмурадова, Д. М., & Ботиралиева, Г. К. (2023). Клинический случай хирургического лечения злокачественной опухоли из оболочек периферических нервов забрюшинной локализации. *Тазовая хирургия и онкология*, 13(4), 62-67.

16. Atakhanova, N. E., Almuradova, D. M., Gaziev, L. T., & Ziyayev Sh, V. (2023). Results of Drug Treatment of patients with metastasis of triple times negative breast cancer. *EPRA International Journal of Research and Development (IJRD)*, 9(6), 125-128.

17. Atakhanova, N. E., Almuradova, D. M., Ziyayev Sh, V., Хамидов, Х., & Юсупов, А. (2023). Значения андрогенных рецепторов для прогнозирования выживаемости больных трижды негативным раком молочной железы. *International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research*, 3(6), 5-8.

18. Suy Yun-Syan. *Xalq tabobati va zamonaviy tibbiyot. Avitsenna. Pekin*